

Міністерство освіти і науки України
Ужгородський національний університет
Юридичний факультет
Кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи

/ Студеняк І.П./

_____ 2019 року

САВЧИН Михайло Васильович

КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ
СИЛАБУС

Рівень вищої освіти	Третій(освітньо-науковий)
Галузь знань	08 Право
Спеціальність	081 Право
Освітня програма	Право
Статус дисципліни	Нормативна
Мова навчання	Українська

Ужгород - 2019

Савчин М.В. Конституційне судочинство у країнах Східної Європи: Силабус Ужгород, 2019.

Силабус до курсу **Конституційне судочинство у країнах Східної Європи** відображає сучасні досягнення розвитку правової доктрини в Україні та зарубіжних країнах і призначений для студентів третього рівня вищої освіти. Метою дисципліни є вивчення стану і перспектив розвитку конституційних судів та аналогічних установ у пострадянських та постсоціалістичних країн Східної Європи. Аспіранти мають вміти розуміти місце органів конституційної юстиції у системі конституціоналізму, особливості організації, визначення меж повноважень та врахування у своїй практиці досвіду Європейського суду з прав людини та Палацу правосуддя ЄС.

Автор – Савчин Михайло Васильович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Рецензенти

Белов Д.М., докт. юрид. наук, професор, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства Ужгородського національного університету

Кампо В.М., кандидат юридичних наук, доцент, суддя Конституційного Суду України у відставці, заслужений юрист України

Розглянуто та затверджено на засіданні кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права протокол № 1 від «29» серпня 2019 р.

Завідувач кафедри _____ Карабін Т.О.

Схвалено науково-методичною комісією юридичного факультету

протокол № 1 від «30» серпня 2019 р.

Голова науково-методичної комісії _____ Булеца С.Б.

© Савчин М. В., 2019

© Ужгородський національний університет

Зміст

Вступ.....	4
Тематичний план курсу.....	6
Тематичний план лекцій з дисципліни.....	7
Тематика семінарських занять.....	9
Рекомендована тематика для написання есе.....	14
Критерії оцінювання	15
Список рекомендованої літератури.....	16
Додатки.....	18

Вступ

Вивчення докторантами юридичних вузів дисципліни **Конституційне судочинство у країнах Східної Європи** закладає компетентності щодо аналізування практики органів конституційної юстиції та їх використання при правотворення та правозастосуванні. Дисципліна має порівняльно-правовий характер та закладає розуміння застосування практики конституційної юстиції в країнах регіону.

Необхідною умовою правової культури юриста є вироблення практичних навичок критично осмислювати зміст конституції та поточного законодавства, а також застосування їх положень у ході здійснення конституційного судочинства.

Особливе значення знання з дисципліни **Конституційне судочинство в країнах Східної Європи** має для законодавців, суддів, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, адвокатів та практикуючих юристів. На практиці досить часто виникають питання щодо розмежування предмета конституційної та адміністративної юрисдикції.

Метою дисципліни є вивчення особливостей моделей конституційної юстиції у країнах Східної Європи.

У процесі вивчення дисципліни студент повинен:

знати:

- взаємозв'язок принципів верховенства права, правової держави та конституційної юстиції;
- особливості вітчизняної моделі конституційної юстиції та моделей країн Східної Європи;
- особливості правового статусу органів конституційної юстиції та конституційних судів країн регіону;
- особливості підходів щодо тлумачення конституції та юридичної аргументації рішень органів конституційної юстиції країн регіонів;
- межі повноважень органів конституційної юстиції та особливості доктрини самообмеження конституційної юстиції;
- правові засади конституційного судочинства та його основні стадії;
- особливості конституційного судочинства з окремих категорій справ;
- особливості розгляду конституційних скарг;
- знати в чому проявляється вплив практики ЄСПЛ та Суду ЄС на практику органів конституційної юстиції країн регіонів.

вміти:

- формулювати юридичні конструкції на основі фундаментальних конституційних цінностей та принципів;
- робити аналіз поточного законодавства у світлі конституційних принципів;
- робити критичний аналіз законодавства, практики застосування конституції і законів виходячи із верховенства невід'ємних та невідчужуваних прав і свобод індивіда;
- застосовувати засоби тлумачення конституції та інших нормативно-правових актів;
- визначати критерії конституційності нормативно-правових актів;
- визначати критерії допустимості конституційних подань і конституційних звернень, а також конституційний скарг;
- складати проекти конституційних подань, конституційних звернень, конституційних скарг, юридичних висновків у справах.

Засоби діагностики успішності навчання – обговорення проблемних питань, які додаються до кожного семінарського заняття, складання модульного контролю, написання есе. Завершується діагностика успішності студентів складанням заліку.

Міжпредметні зв'язки:

1. Філософія права
2. Теорія держави і права.
3. Конституційне право України.
4. Порівняльне конституційне право (Конституційне право зарубіжних країн)
5. Адміністративне процесуальне право

Тематичний план курсу

№	Назва теми	Лекції	Семінари	Самост.
1	Конституційна юстиція та конституціоналізм	2	2	2
2	Основні сучасні моделі конституційної юстиції	2	1	2
3	Особливості виникнення конституційною юстиції у країнах Східної Європи. Роль Чехословаччини та Польщі	2	1	2
4	Оксамитові революції та відродження конституційної юстиції у країнах Східної Європи	2	1	2
5	Особливості запровадження і діяльності конституційної юстиції у пострадянських країнах	2	1	2
6	Організація органів конституційної юстиції. Правовий статус суддів	2	2	2
7	Повноваження органів конституційної юстиції. Доктрина self-restrain	2	2	2
8	Процедура розгляду справ органами конституційної юстиції	2	2	2
9	Особливості провадження по конституційним скаргам	2	2	2
10	Вплив на конституційну юстиції країн Східної Європи case law Європейського суду з прав людини та Палацу правосуддя ЄС	2	2	
	Всього	20	16	18

**Тематичний план лекцій з дисципліни
Конституційна юстиція у країнах Східної Європи**

Тема 1. Вступ до спецкурсу: Конституційна юстиція та конституціоналізм

1. Предмет дисципліни Конституційний юстиція в країнах Східної Європи
2. Поняття та структурні елементи конституціоналізму
3. Конституційна юстиція та верховенство права
4. Конституційна юстиція та правова держава
5. Конституційна юстиція та суспільство і політика

Тема 2. Основні сучасні моделі конституційної юстиції

1. Основні моделі конституційної юстиції: переваги та недоліки
2. Американська модель
3. Континентальна модель
4. Змішані моделі

**Тема 3. Особливості виникнення конституційною юстиції у країнах
Східної Європи. Роль Чехословаччини та Польщі**

1. Особливості поглядів Ганса Кельзена на конституційну юстицію
2. Конституційний суд Першої Чехословацької республіки.
3. Соціалістична доктрина права та конституційна юстиція.
4. Упровадження Конституційного трибуналу в ПНР.

**Тема 4. Оксамитові революції та відродження конституційної юстиції у країнах
Східної Європи**

1. Оксамитові революції та їх роль у відродженні конституційної юстиції країн регіону.
2. Люстрація, декомунізація, демілітаризація та конституційна юстиція.
3. Перегляд конституцій та конституційний перегляд конституційних законопроектів: роль eternally clauses.
4. Особливості запровадження конституційної юстиції в країнах Балтії.

**Тема 5. Особливості запровадження і діяльності конституційної юстиції у
пострадянських країнах**

1. Конституційна юстиція у Кавказьких республіках.
2. Конституційний Суд Російської Федерації та криза конституційного порядку.
3. Конституційна юстиція у Білорусі та у Молдові.
4. Особливості конституційної юстиції в Україні.

Тема 6. Організація органів конституційної юстиції. Правовий статус суддів

1. Правовий статус конституційних суддів.
2. Гарантії незалежності органів конституційної юстиції.

3. Допоміжний персонал органів конституційної юстиції.
4. Палати, сенати у складі органів конституційної юстиції. Забезпечення єдності судової практики.

Тема 7. Повноваження органів конституційної юстиції. Доктрина self-restrain

1. Предмет відання і повноваження органів конституційної юстиції
2. Доктрина самообмеження (self-restrain) конституційної юстиції.
3. Перевірка конституційності правових актів
4. Перевірка конституційності міжнародних договорів
5. Захист прав і свобод людини
6. Перевірка конституційності конституційних законопроектів. Eternally clauses та ієрархія конституційних цінностей.
7. Вирішення справ про відповідальність вищих посадових осіб та органів влади

Тема 8. Процедура розгляду справ органами конституційної юстиції

1. Принципи та стадії конституційного судочинства
2. Сторони та учасники конституційного судочинства
3. Відкриття провадження та підготовка до судового розгляду.
4. Вимоги due process та основні правила конституційного судочинства
5. Прийняття рішень органами конституційної юстиції та порядок їх офіційного оприлюднення

Тема 9. Особливості розгляду конституційних скарг

1. Критерії прийнятності конституційних скарг
2. Порядок провадження із розгляду конституційних скарг
3. Захист особистих і цивільних прав.
4. Захист економічних і соціальних прав
5. Захист колективних прав.

Тема 10. Вплив на конституційну юстиції країн Східної Європи case law Європейського суду з прав людини та Палацу правосуддя ЄС

1. Вплив case law Європейського суду з прав людини.
2. Вплив case law Палацу правосуддя ЄС
3. Вплив актів органів конституційної юстиції на практику національних загальних судів.
4. Вплив актів органів конституційної юстиції на практику публічної адміністрації.
5. Вплив актів органів конституційної юстиції на законодавство.

Тематика семінарських занять

Тема 1. Конституційна юстиція та конституціоналізм (одне заняття)

Поняття та структурні елементи конституціоналізму. Конституціоналізм як система інститутів, принципів та процедур з обмеження влади та забезпечення прав людини. Конституціоналізм як конституційна ідеологія та практика втілення засад обмеженого правління. Верховенство права, поділ влади, незалежність суду, повага до прав людини, демократія, рівність і заборона дискримінації, цивільний контроль над структурами.

Конституційна юстиція та верховенство права. Конституційний перегляд правових актів як іманентна характеристика верховенства конституції. Інтерпретація конституції: семіотика і герменевтика, текст і контекст, автономне і динамічне тлумачення, голістичний підхід та внутрішня конкордація.

Конституційна юстиція та правова держава. Поділ влади та конституційна юстиція як інститут запобігання владного свавілля та концентрації влади. Поділ влади по горизонталі та конституційна юстиція. Принцип субсидіарності, поділ влади по вертикалі та конституційна юстиція. Конституційна юстиція, федералізм та гарантії місцевого самоврядування.

Конституційна юстиція та суспільство і політика. Громадська думка та конституційна юстиція. Доктрина політичного питання та конституційна юстиція. Міжнародне співробітництво та конституційна юстиція. Конференція європейських конституційних судів. Світова конференція європейських судів.

Питання для обговорення

1. У чому полягає зміст конституційного принципу поділу влади?
2. **Яким чином вплинула доктрина конституціоналізму на формування теорії конституційної юстиції?**
3. **Що складає основу розуміння концепції правової держави? Які вчені обґрунтували цю концепцію вперше?**
4. **У чому полягає різниця між принципами правової держави та верховенства права?**
5. Складіть порівняльну таблицю, в якій навести основні параметри принципів правової держави та верховенства права.
6. У чому полягає відмінність принципів верховенства права та верховенства закону? Яким чином забезпечується ієрархія правових норм відповідно до принципу верховенства права?

Тема 2. Основні сучасні моделі конституційної юстиції та її еволюція у країнах Східної Європи (два заняття)

Основні моделі конституційної юстиції: переваги та недоліки. Американська модель: особливості запровадження та роль писаної конституції і традиції судового прецеденту. Континентальна модель: верховенство конституції, інтерпретація конституції як писаного акту та забезпечення конституційного порядку. Змішані моделі: особливості запровадження, приклади окремих країн

Особливості виникнення конституційною юстиції у країнах Східної Європи. Особливості поглядів Ганса Кельзена на конституційну юстицію. Конституційний суд Першої Чехословацької республіки. Соціалістична доктрина права та конституційна юстиція. Упровадження Конституційного трибуналу в ПНР.

Оксамитові революції та відродження конституційної юстиції у країнах Східної Європи. Оксамитові революції та їх роль у відродженні конституційної юстиції країн регіону. Люстрація, декомунізація, демілітаризація та конституційна юстиція. Перегляд конституцій та конституційний перегляд конституційних законопроектів: роль *eternally clauses*. Особливості запровадження конституційної юстиції в країнах Балтії.

Особливості запровадження і діяльності конституційної юстиції у пострадянських країнах. Конституційна юстиція у Кавказьких республіках. Конституційний Суд Російської Федерації та криза конституційного порядку. Конституційна юстиція у Білорусі та у Молдові. Особливості конституційної юстиції в Україні.

Проблемні питання:

1. У чому проявляється необхідність правового захисту конституції?
2. Яка відмінність між правовими та силовими засобами захисту конституції?
3. Чи сумісне право народу на повстання із правовим захистом конституції? Які умови легітимності реалізації права народу на самозахист?
4. Назвіть основні моделі конституційної юстиції і до якої з них відноситься вітчизняна?
5. Назвіть риси організації конституційної юстиції в Україні.
6. Назвіть основні форми конституційного контролю.
7. У чому полягає відмінність між абстрактним і інцидентним формами конституційного контролю?
8. У чому полягає відмінність між попереднім та остаточним конституційним контролем?
9. Назвіть відомі Вам випадки використання народом права на опір недемократичному правлінню (право на повстання). Які висновки можна зробити щодо ефективності цього засобу захисту конституційного ладу?
- 9. Під час виборів Президента України було здійснено акції масового протесту, які відомі під назвою Помаранчева революція. Дайте правову оцінку такого роду акцій і чи вони зобов'язують органи влади забезпечувати режим конституційності?**
- 10. Чи сумісні революції із конституційним порядком? Відповідь обґрунтуйте з точки зору легітимності і конституційності.**
- 11. Назвіть випадки застосування главами держав своїх арбітражних функцій з метою забезпечення конституційного порядку? Чи є вони ефективним і адекватним засобом захисту конституції? Назвіть переваги і недоліки цього засобу захисту конституції.**
- 12. У чому проявляється природа судового конституційного контролю і чи не суперечить він принципу парламентаризму як основної засади демократичного ладу?**

Тема 3. Організація органів конституційної юстиції. Правовий статус суддів (одне заняття)

Правовий статус конституційних суддів. Системи відбору конституційних суддів. Засади незалежності, недоторканності суддів. Несумісність суддів із іншими видами діяльності. Гарантії політичної нейтральності суддів. Відповідальність суддів та процедура притягнення до відповідальності.

Гарантії незалежності органів конституційної юстиції. Відносини конституційних судів з інститутами влади: парламент, глава держави, уряд, звичайні суди, органи місцевого самоврядування. Конституційний суд і міжнародні організації.

Допоміжний персонал органів конституційної юстиції. Секретаріати, борю конституційних судів. Добір персоналу органів конституційної юстиції. Радники, наукові

консультанти, помічників суддів. Вимоги щодо діловий і моральних якостей, несумісність, гарантії незалежності та відповідальність.

Палати, сенати у складі органів конституційної юстиції. Принципи побудови та взаємодії структурних підрозділів. Проблем забезпечення єдності судової практики.

Проблемні питання:

1. Які особливості формування конституційних судів?
2. Сучасні вимоги до суддів органів конституційної юстиції?
3. Ступінь впливу політичного процесу на формування органів конституційної юстиції та незалежність суддів.
4. Основні характеристики статуту суддів конституційних судів.
5. У чому полягає недоторканність суддів Конституційного Суду України?
6. З якою метою Конституція України заснувала формування Конституційного Суду за участю трьох органів влади?
7. Проаналізуйте норми Конституції України, які стосуються повноважень Конституційного Суду України. Чи компактно вони розміщені у Конституції? Чи існує законодавче упущення (прогалини у законодавстві) щодо регулювання процедури розгляду окремих категорій справ?
8. Які гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України?

Тема 4. Повноваження органів конституційної юстиції. Доктрина self-restrain (одне заняття)

Предмет відання і повноваження органів конституційної юстиції. Роль справи *Madison v Marbury*. Повноваження, які визначені у конституції і законі. Імплицитні повноваження: тлумачення конституції, захист прав людини, забезпечення верховенства конституції.

Доктрина самообмеження (*self-restrain*) конституційної юстиції. Політичний процес та політична нейтральність конституційної юстиції. Підходи до вирішення питання.

Перевірка конституційності правових актів. Попередній і наступний, абстрактний і конкретний конституційний контроль. Інцидентний конституційний контроль. Наступний конституційний контроль закону про внесення змін до конституції.

Перевірка конституційності міжнародних договорів. Верховенство конституції та чинність міжнародних договорів. Принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституційні гарантії прав людини та міжнародні договори.

Захист прав і свобод людини. Основні інструменти конституційного захисту конституційних прав. Проблема захисту прав юридичних осіб. *Actio popularis* та конституційна юстиція. Критерії допустимості конституційних скарг.

Перевірка конституційності конституційних законопроектів. *Eternally clauses* та ієрархія конституційних цінностей. Фундаментальні цінності як об'єкт конституційного захисту. Ідея *Eternally clauses* як архітектоники конституційного порядку. Підстави для судової конституційної перевірки.

Вирішення справ про відповідальність вищих посадових осіб та органів влади. Вирішення питань про можливість виконання владних повноважень. Конституційна перевірка результатів виборів і референдумів.

Проблемні питання:

1. Яка різниця між поняттями конституційна юстиція, конституційна юрисдикція та конституційне судочинство?
2. У чому полягає природа доктрини політичного питання?
3. Які спори вирішують органи конституційної юстиції?
4. Які юридичні підстави для запровадження конституційної перевірки юридичних актів?
5. Чи ефективним є захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб Конституційним Судом України?
6. Чи можуть органи конституційної юстиції вирішувати питання прогалин чи недоліків у законодавстві?
7. Наскільки запровадження конституційної скарги посприяло покращенню захисту прав людини в Україні?
8. У чому проявляється зміст доктрини „політичної доцільності“, яка сформульована Конституційним Судом України? Продемонструйте її застосування, виходячи із прикладів рішення Конституційного Суду.

Тема 5. Процедура розгляду справ органами конституційної юстиції (одне заняття)

Принципи та стадії конституційного судочинства. Основні принципи конституційного судочинства: принцип довіри, принцип розслідування, принцип повного і об'єктивного розгляду, обґрунтованість рішень, повага до прав людини. Основні стадії судочинства: відкриття провадження, підготовка справи до розгляду, слухання справи, ухвалення рішення, оприлюднення і виконання рішення.

Сторони та учасники конституційного судочинства. Заявники та проблема *actio popularis*. Інші учасники процесу і правила їх залучення: експерти, свідки, перекладачі.

Відкриття провадження та підготовка до судового розгляду. Форми звернень та основні підходи щодо їх обґрунтування. Підготовка справи до розгляду, роль судді-доповідача. Порядок залучення інших учасників процесу.

Вимоги *due process* та основні правила конституційного судочинства. Принцип розслідування всіх істотних обставин справи. Усне і письмове слухання справи. Дослідження матеріалів справи та порядок судового усного слухання.

Прийняття рішень органами конституційної юстиції та порядок їх офіційного оприлюднення. Основні правила інтерпретації конституції, правила обґрунтування судових рішень. Окремі аспекти демократичної легітимності актів конституційної юстиції. Засада самовиконуваності актів конституційної юстиції та їх юридична сила.

Проблемні питання:

1. Яка різниця між поняттями конституційне судочинство та конституційне провадження?
2. Які основні принципи конституційного судочинства?
3. Назвіть основні стадії конституційного судочинства.
4. Дати характеристику принципам конституційного судочинства. В чому полягає зміст принципу змагальності і як він проявляється при розгляді справ КСУ?
5. Які дії здійснюються органами конституційної юстиції при підготовці матеріалів справи до слухання?

6. На прикладі справ, розглянутих Конституційним Судом України, визначити критерії допустимості конституційних звернень фізичних та юридичних осіб.
7. Дати характеристику порядку ведення пленарних засідань в органах конституційної юстиції.
8. Дати характеристику підстав для відкриття нового провадження у справі.

Тема 6. Особливості розгляду конституційних скарг (одне заняття)

Критерії прийнятності конституційних скарг. Коло осіб, що можуть звернутися зі скаргою. Права, що підлягають захистові, та питання їх основоположного характеру. Обсяг конституційної скарги: універсальна, нормативна, статутрна.

Порядок провадження із розгляду конституційних скарг. Особливості розгляду конституційності скарг. Критерії призначення усних слухань із розгляду скарг. Дослідження судами обставин порушення конституційних прав.

Особливості захисту окремих категорій прав за результатами розгляду скарг. Захист особистих і цивільних прав. Захист економічних і соціальних прав. Захист колективних прав. Захист прав юридичних осіб. Захист прав місцевого самоврядування.

Тема 7. Вплив на конституційну юстицію країн Східної Європи case law Європейського суду з прав людини та Палацу правосуддя ЄС

Вплив case law Європейського суду з прав людини. Конкуренція юрисдикцій щодо тлумачення прав людини: конституційні та конвенційні аспекти розуміння. Запозичення стилю аргументації рішень ЄСПЛ органами конституційної юстиції.

Вплив case law Палацу правосуддя ЄС. Вплив case law Палацу правосуддя ЄС на конституційну юриспруденцію держав-членів ЄС. Вплив case law Палацу правосуддя ЄС на конституційну юриспруденцію інших країн Східної Європи. Угода про асоціацію між Україною та ЄС та вплив case law Палацу правосуддя ЄС на конституційну юриспруденцію України.

Вплив актів органів конституційної юстиції на практику національних загальних судів. Пряма дія конституції та конституційна юриспруденція. Аргументація рішень конституційних судів у практиці загальних судів. Вплив актів органів конституційної юстиції на практику публічної адміністрації.

Вплив актів органів конституційної юстиції на законодавство. Конституційна юриспруденція та прогалини і упущення в законодавстві.

Орієнтовна тематика для написання есе

1. Конституційна юстиція як структурний елемент конституціоналізму
2. Конституційна юстиція і політика: явище юридизації політики
3. Переваги та недоліки моделей конституційної юстиції
4. Особливості моделі конституційної юстиції в Україні та зарубіжний досвід
5. Система правового захисту Конституції України та конституційна юстиція
6. Конституційна юстиція у системі захисту прав людини
7. Склад і порядок формування конституційних судів
8. Основні моделі структурної побудови органів конституційної юстиції.
9. Гарантії правового статусу суддів органів конституційної юстиції
10. Принцип самообмеження повноважень конституційних судів
11. Поняття та види конституційного контролю у діяльності органів конституційної юстиції
12. Порядок здійснення інцидентного контролю органами конституційної юстиції.
13. Забезпечення фундаментальних принципів права та судова перевірка конституційних законопроектів.
14. Перевірка органами конституційної юстиції результатів виборів та референдумів.
15. Вирішення органами конституційної юстиції спорів про повноваження між органами публічної влади.
16. Критерії прийнятності конституційних скарг.
17. Доктрина політичного питання та межі розгляду справ органами конституційної юстиції.
18. Поняття та основні стадії конституційного провадження
19. Процесуальна роль судді-доповідача в конституційному провадженні
20. Розгляд справ, що стосуються реалізації конституційних прав і свобод людини
21. Захист конституційного ладу конституційними судами при внесенні змін до конституції.
22. Особливості розгляду конституційних скарг
23. Юридична сила рішень і висновків Конституційного Суду України
24. Вплив практики Європейського Суду з прав людини на конституційну юриспруденцію.
25. Вплив практики Європейського палацу правосуддя на конституційну юриспруденцію.
26. Преюдиціальність актів конституційно юстиції для звичайних судів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю здобувачів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS S	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Знання здобувачів ступеня доктора філософії з дисципліни оцінюється за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, A) заслуговує здобувач, який всебічно і глибоко володіє програмовим матеріалом, може аналізувати та синтезувати правову інформацію, і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою та може аналізувати інформацію з різних джерел (доктринальних, нормативних, правозастосовних), здатен продукувати нові думки та ідеї.

оцінку «добре» (82-89 балів, B) – заслуговує здобувач освітнього ступеня доктора філософії, який повністю опанував і вільно володіє програмовим матеріалом, має системні знання по тематиці дисципліни, має здатність до самостійного пошуку інформації, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою та може аналізувати інформацію з різних джерел (доктринальних, нормативних, правозастосовних), здатен продукувати нові думки та ідеї стосовно тематики, однак, не в усіх питаннях добирає чітку аргументацію для обґрунтування своєї позиції та думки.

оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує здобувач освітнього ступеня доктора філософії, який навчальну програму опанував, але є незначні прогалини у знаннях, вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію, може продукувати нові думки та ідеї стосовно проблематики та застосовувати знання у практичній юридичній діяльності, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач освітнього ступеня доктор філософії, який знає основний програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшої наукової роботи та використання його у майбутній професії, ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою, але допускає помилки при виконанні завдань, хоча при вказівці на помилки, може знайти шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач освітнього ступеня доктора філософії, який володіє основним програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшої наукової роботи та практичної діяльності, однак, виконання завдань задовольняє мінімальні критерії.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачеві освітнього ступеня доктора філософії, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачеві освітнього ступеня доктора філософії, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні репродукування і не може продовжувати навчання за відповідним освітнім рівнем, оскільки не готовий до пошуку, оброблення на аналізі інформації, не може продукувати нові думки та ідеї стосовно проблематики.

Література

Основна література

1. Арутюнян Г.Г. Проблемы совершенствования системы конституционного правосудия. // Журнал российского права. 1999. № 9.
2. Анишина В.И. Обращение судов в Конституционный Суд РФ: общие требования к
3. Барри Д. Конституционный суд России глазами американского юриста. // Государство и право. 1993. №12. С.83 - 89.
4. Бланкенагель А. Теория и практика конституционного контроля в ФРГ. // Советское государство и право. 1989. №1.
5. Богдановская Ю.И. Судебный прецедент – источник права? // Государство и право. 2002. № 12.
6. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс. Учебное пособие. М., 1998.
7. Галмаи Г. Опыт конституционного правосудия в Венгрии. // Государство и право. - 1993. - №9. - С.63.
8. Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты. – М., 2002.
9. Я. Залесны (ред.) Конституционная юстиция в странах Восточной Европы: проблемы теории и практики. Москва: Норма; ИНФРА-М, 2019, с. 480-544. ISBN 978-5-9 (Норма).
10. В.М. Кампо, М.В. Савчин. *Легітимність рішень конституційних судів в контексті доктрини верховенства права: компаративний та праксеологічні аспекти*. Вісник Конституційного Суду України. 2010. № 5. С. 99 – 109.
11. Кряжков В.А., Лазарев Л.В. Конституционная юстиция в Российской Федерации. Учебное пособие. М., 1998..
12. Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: проблеми формування та розвитку в Україні: Монографія / Автор. кол.: Ващук О.М., Мазурок І.О., Навроцький В.В., Савчин М.В. (керівник автор. кол.), Трачук П.А. – Ужгород, 2008. – 348 с.
13. Лучин В.О., Доронина О.Н. Жалобы граждан в Конституционный Суд Российской Федерации. М., 1998.
14. *Мала енциклопедія конституційного права* / За заг. ред проф. Ю. Л. Бошицького; Київський університет права НАН України – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 470 с.
15. Медушевский А.Н. Сравнительное конституционное право и политические институты: Курс лекций. – М.: ГУ ВШЭ, 2002.
16. *Права людини в Україні в контексті доктрини європейської та української юстиції* // *Права і свободи людини і громадянина в Україні* (доктрина Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України) / за ред. Головіна А.С. ; вст. слово і заг. ред. проф. Мартиненка П.Ф., Кампа В.М. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 376 с. – С. 123-244.
17. Савчин М. *Конституціоналізм і природа конституції*. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. 372 с.
18. Савчин М. *Ухвалення рішень конституційних судів у світлі доктрин конституційної легітимності та верховенства права*. Наукові записки Національного університету Києво-Могилянська академія. 2011. Том.116. Юридичні науки. . 19 – 22.
19. Савчин М. *Конституційно-конформне толкування законів і верховенство конституції*. Право и политика. 2013. № 13. С.1779-1785. DOI: 10.7256/1811-9018.2013.13.9690
20. Савчин М. *Конституційний Суд України та реалізація Конституції України* // Публічне право. – 2015. - № 1. – С. 9-17.
21. Савчин М. *Конституційний захист прав людини та проблема конкуренції юрисдикцій* // Український часопис міжнародного права. – 2015. - № 1. – С. 52-57.
22. авчин М. *Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму*: монографія. Ужгород: Вид-во РІК-У, 2018. 440 с. ISBN 978-617-7407-71-1
23. Савчин М. *Порівняльне конституційне право*. Навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.

24. Савчин М. *Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005-2020*. Ужгород: Вид-во «РІК-У», 2020. 384 с.
25. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. – К.: «МП Леся», 2007. – 716 с.
26. Сліденко І. Тлумачення конституції. – Одеса, 2002.
27. Тесленко М.В. Конституційна юрисдикція в Україні. – К.: Школа, 2003.
28. Ткачук П. Конституційний Суд України: теоретико-правові питання діяльності // Вісник Конституційного Суду України. - 2006. - №: 4.
29. Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) / Пер. с венг. – М., 2001.
30. Шаповал В.Н. Сравнительное конституционное право. – К.: ИД «Княгиня Ольга», 2007.
31. Штайнбергер Х. Структурные элементы западноевропейской юрисдикции // Немецкий конституционализм. – М., 1994.
32. Эбзеев Б.С. Конституция. Правовое государство. Конституционный суд: Учебное пособие. М., 1997.
33. Энтин Л.М. Разделение властей: опыт современных государств. – М.: ЮЛ, 1995.
34. Robert Alexy, *The Dual Nature of Law*, "Ratio Juris", 2010, Vol 23, No 2, p. 167-82.
35. Alexy Robert. (2005) Balancing, constitutional review, and representation. *International Journal of Constitutional Law* 3.
36. Aaron Barak, *Sudeiskoie usmotrenie*, Moskva, 1999.
37. Robert Elgie (ed.), *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford 1999.
38. Alex Gewanter, (2017) Has Judicial Review on Substantive Grounds Evolved from Wednesbury towards Proportionality 44 Exeter L Rev 63
39. Kommers, Donald P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany* / 2nd Ed. – Durham and London: Duke University Press, 1997.
40. Michel Rosenberg, Andras Sajó (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford 2013.
41. Sadurski Wojciech (ed.), *Rights before Courts. A Study of Constitutional Courts in Postcommunist States in Central and Eastern Europe* (Springer Publishing 2005)
42. Giovanni Sartori, *Constitutionalism: A Preliminary Discussion*, «The American Political Science Review», 1962, vol. 4(56), p. 853-864.
43. Thomas Sedelius & Jonas Linde, *Unravelling semi-presidentialism: democracy and government performance in four distinct regime types*, «Democratization», 2018, 25:1, p. 136-157, DOI: 10.1080/13510347.2017.1334643
44. Mark Tushnet (2008) *Weak Courts, Strong Rights: Judicial Review and Social Welfare Rights in Comparative Constitutional Rights* (Princeton University Press)

Додатки

1. Аналіз правових актів, конституційних звичаїв та доктринальних джерел

Аналіз нормативно-правової основи певної юридичної справи пов'язано із опрацювання певних джерел права. Пошук нормативної основи будь-якої юридичної справи не обмежується лише законодавчими актами. Цього недостатньо для винесення повного, обґрунтованого та об'єктивного рішення у справі. Застосування конституційних принципів і норм, виходячи із позитивного права не дає змогу визначити складні питання конституційності, адже воно пов'язано не лише із позитивним правом, а також із питанням: звідки береться те чи інше положення конституції, чому саме воно знайшло своє конституційне закріплення?

Тому у роботі по аналізові проблем застосування конституційних принципів і норм треба брати до уваги усе різноманіття джерел права. Правова система України відноситься до романо-германської правової сім'ї. У романо-германській правовій сім'ї головним джерелом права є закон. Також важливим джерелом є правовий звичай, оскільки сучасне законодавство – це продукт кількох десятилітнього процесу систематизації правових звичаїв. Сьогодні у конституційному праві має певне значення конституційний звичай, який проявляється в конституційних угодах переважно у політичній сфері (про формування парламентської більшості та уряду, розробки і затвердження програми діяльності уряду, що виражають взаємодію глави держави, парламенту та уряду тощо).

Алгоритм опрацювання правових джерел є таким:

1. Визначення проблеми, яка потребує вирішення, виходячи із функціонального критерію. При цьому слід виходити із того, що правові норми переважно спрямовані на захист певних прав та інтересів свого адресата або визначають функції і повноваження певного органу публічної влади.

2. Збір матеріалів дослідження. Збір матеріалів здійснюється, виходячи із предмета правового регулювання, чинності правових актів у часі, просторів та за колом осіб. При компоновці матеріалів береться до уваги ієрархія нормативно-правових актів та первинне положення Конституції як провідного джерела права в Україні. Після цього необхідно зробити вибірку матеріалів судової практики, оскільки положення нормативно-правових актів викладені часто досить абстрактно, а вони наповнюються реальним, «життєвим» змістом у судовій практиці. Матеріали судової практики необхідно шукати у «Віснику Конституційного Суду України» та «Віснику Верховного Суду України». При цьому слід мати на увазі, що у системі загального судочинства мають важливе значення рішення Верховного Суду України, винесені в якості касаційної інстанції. Також слід брати до уваги матеріали аналізу/огляду чинного законодавства, науково-практичні коментарі актів законодавства, матеріали узагальнення адміністративної та судової практики, щорічні доповіді омбудсмена, звіти та огляди правозахисних організацій тощо.

3. Визначення нормативної основи дослідження проблеми:

а) співвідношення принципів і норм конституційного та міжнародного права, ступінь конкретизації цих норм у поточному законодавстві. При цьому слід мати на увазі, що акти міжнародного права повинні відповідати Конституції України і застосовуватися відповідно до її положень. Також слід визначити, чи компетентний конституційний орган влади прийняв правовий акт, який забезпечує виконання міжнародно-правових зобов'язань України з певного питання;

б) вивчення прецедентного права Конституційного Суду України та заснованих на конституційній преюдиції акти загальних судів вищих інстанцій. Наступним кроком повинно стати вивчення рішень і висновків Конституційного

Суду України, якими конкретизуються і деталізуються положення Конституції України. При цьому треба мати на увазі, що поточне законодавство повинно відображати зміст рішень і висновків Конституційного Суду, інакше такий правовий акт володіє вадами нелегітимності та існує ймовірність визнання його неконституційним. Це пов'язано з тим, що рішення і висновки Конституційного Суду є загальнообов'язковими, не потребують додаткового схвалення з боку органів публічної влади і є обов'язковими до виконання. Насамкінець, можна також з'ясувати, чи були звернення до судів загальної юрисдикції на основі ухваленого рішення Конституційного Суду, яке може стосуватися предмета правового спору у суді;

в) необхідно з'ясувати ієрархію нормативно-правових актів, які мають відношення до певної юридичної справи та визначення сфери регулювання законом. Також можна з'ясувати особливості техніки делегування законодавчих повноважень парламентами урядові (особливо, це має відношення до урядових актів прийнятих у період грудня 1993 – травня 1994 рр. та протягом 1996 – 1999 рр.);

г) визначення ступеня свободи розсуду уряду та адміністрації у регламентарній правотворчості. Ця проблема пов'язана з тим, що сьогодні спостерігається негативна практика прийняття законів, які лише у загальному вигляді регулюють ту чи іншу сферу правовідносин. Це призводить до того, що організаційні та процедурні питання регулюються актами Президента, Кабінету Міністрів, міністерствами чи відомствами, без яких виконання закону ускладнюється, а інколи стає неможливим. При аналізові таких ситуацій, необхідно звернути увагу, що вони виникають найчастіше у сфері соціально-економічних прав, а також у сфері місцевого самоврядування. Як свідчить практика конституційних судів європейських країн вони реагують на ці акти законодавчого упущення.

Наслідком аналізу правових джерел у справі можливий висновок щодо різних варіантів вирішення юридичної проблеми. Якщо проблема полягає у правовому регулюванні і прийнятті акту законодавства, то очевидним є можливості виборів різних моделей правового регулювання: ліберального, ліберально-демократичного, соціального, консервативного тощо.

2. Юридичний висновок у справі

Аналіз фактичних обставин справи. Робота з доказами є важливим етапом аналізу справи. Аналіз доказів слід розпочинати із встановлення їх переліку та оцінки їх достовірності, належності та допустимості. Такий підхід важливий тому, що відповідно до вимог процесуального законодавства суд приймає до розгляду лише ті докази, які мають значення для справи, а обставини справи, які за законом повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись ніякими іншими засобами доказування (наприклад, ст. 59 ЦПК України).

При оцінці допустимості доказів слід спиратися на ч. 3 ст. 62 Конституції України, згідно з вимогами якої при здійсненні правосуддя не допускається використання доказів, отриманих незаконним шляхом, а також доказів, які ґрунтуються на припущеннях. У разі виявлення недопустимих доказів слід скласти їх перелік і визначити підстави, з яких даний доказ може бути заперечений як недопустимий.

Всі допустимі докази повинні бути проаналізовані з позицій їх корисності для сторони, всебічності та повноти. Аналіз за критерієм корисності їх для сторони необхідний для обґрунтування правової позиції та підготовки до спростування чи нейтралізації можливих контраргументів супротивної сторони.

Оцінка всебічності доказів полягає в їх систематизації на докази, що підтверджують версію сторони та докази, які її спростовують. Такий аналіз однаково необхідний кожній із сторін для того, щоб знати, як обґрунтувати свою позицію і які аргументи може пред'явити супротивна сторона.

Аналіз повноти доказів проводиться з метою дати оцінку їх достатності. Цей аналіз слід проводити поетапно, виходячи із фабули справи для того, щоб з'ясувати, чи достатньо наявних доказів для підтвердження кожної із груп фактичних обставин справи, тобто обставин часу, місця, учасників, змісту події (дії). Таким чином, опис фактичних обставин справи повинен спиратися на наявні у справі докази, а доказів повинно бути достатньо для підтвердження кожної фактичної обставини справи, які складають фабулу справи.

Отже, аналіз доказів по справі проводиться: за можливістю їх використання (допустимі, недопустимі); за всебічністю дослідження обставин справи (на підтвердження правових домагань чи на його спростування) за повнотою (достатні та недостатні).

Приступаючи до аналізу доказів, студент повинен дати відповідь на такі питання:

- якими доказами він буде підтверджувати ту чи іншу обставину?
- в який момент він повинен представити свої докази?
- якими процесуальними способами (постановкою запитань, оголошенням матеріалів справи тощо) може бути забезпечена інша інтерпретація доказів протилежної сторони?

Якщо в процесі аналізу доказів дійде до висновку про їх недостатність, йому слід вирішити питання про те, як можуть бути використані наявні докази або їх відсутність, а також які докази слід додатково представити, де та яким способом вони можуть бути отримані.

Забезпечення всебічності та повноти доказів дозволить студенту виробити правильну позицію по справі, що сприятиме формулюванню найбільш виваженого правового висновку у справі, передбачити її перспективу та добитися позитивних результатів її вирішення.

Формулювання правової позиції у справі. На основі аналізу зібраних матеріалів і фактичних даних у справі можна визначити єдиний підхід, згідно з яким можна знайти шлях вирішення конкретної юридичної справи. Виходячи із аналізу нормативно-правової бази, судової практики, доктринальних джерел, конституційних

звичаїв можна зробити висновок, які правові норми необхідно застосувати до юридичної справи, що потребує свого розв'язання.

Таким чином, формулювання правової позиції у справі завжди пов'язано із наявністю варіантів її розв'язання: якщо йде мова про прийняття законодавчого акта – можна говорити про різні моделі правового регулювання; якщо мова йде про вирішення певної юридичної ситуації (найчастіше юридичного спору) – про навички формулювання правової позиції обох сторін у справі. У останньому випадку також слід мати на увазі, що вирішення юридичної справи також може залежати від обраної методики тлумачення, догматичної чи динамічної. Разом з тим, треба мати на увазі, що у практиці вітчизняних органів судової влади рідко можна зустріти випадки динамічного тлумачення Конституції і законів України.

Визначення всіх можливих варіантів вирішення юридичної ситуації має важливе значення для повного, всебічного та об'єктивного дослідження матеріалів справи та ухвалення обґрунтованого юридичного рішення компетентним органом влади. Також розгляд всіх можливих варіантів вирішення юридичної ситуації дасть змогу студентам зрозуміти ази стратегії і тактики захисту інтересів певної сторони, особливо стосовно моделювання судового процесу (модельної справи в Конституційному Суді).

Насамкінець, для визначення правової позиції має значення її повнота та аргументованість. На користь певної позиції повинно бути наведено достатньо аргументів і вона (аргументація) не повинна бути перевантаженою – тобто вона повинна бути логічною і послідовною. Для того, щоб сформулювати правову позицію необхідно розглянути можливі варіанти та визначити алгоритм правової аргументації.

Складання юридичного висновку з певної проблеми конституційного характеру. Далі йтимете мова про формулювання і складання юридичного висновку у справі, щодо якої існує правовий спір. У такій ситуації на заняттях можливо дати студентам завдання щодо написання юридичного висновку на користь кожної сторони у справі (наприклад, позивача і відповідача, суб'єкта конституційного подання/звернення та органу влади, акт якого оспорується на предмет конституційності).

Юридичний висновок у справі повинен відображати взаємозв'язок між фактичними обставинами справи та його правовою основою (правовими нормами і принципами). Якщо йде мова про написання висновку у справі щодо конституційності певного правового акту, то необхідно всебічно і повно аналізувати системні зв'язки між конституційними положеннями, які можуть мати відношення до вирішення цього питання. Якщо необхідно зробити юридичний висновок у справі щодо тлумачення Конституції і законів, тоді треба мати на увазі, що Конституційний Суд наділений повноваженнями вирішити питання конституційності правового акту, якщо в ході офіційного тлумачення виникне колізія конституційних норм і норм поточного законодавства.

Структура юридичного висновку може бути така: а) вступ; б) виклад фактичних обставин або питань конституційності; в) юридична оцінка правових норм, що можуть бути застосовані у цій справі; г) аргументація правової позиції; д) розгорнутий виклад положень юридичного висновку.

А) Вступ. У вступі стило дається виклад правової позиції, до якої прийшов його автор при аналізові юридичної ситуації.

Б) Виклад фактичних обставин та питань конституційності. Такий виклад може мати різний характер в залежності від особливостей розгляду справи. Якщо вирішується питання про конституційність правового акту або окремих його положень, то необхідно викласти всі міркування щодо їх суперечності Конституції України і в чому полягає така суперечність. Якщо готується висновок у справі щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України, то в залежності від суб'єктного складу справи необхідно навести аргументовані висновки щодо практичної необхідності в офіційному тлумаченні або неоднозначного застосування Конституції і законів України.

При аналізі питання практичної необхідності у офіційній інтерпретації Конституції і законів України треба мати на увазі, що згідно із усталеною практикою

Конституційного Суду цим органом не надаються рішення в режимі юридичної консультації, коли немає предмета тлумачення, оскільки норма не потребує додаткової деталізації та конкретизації тощо.

При аналізі питань неоднозначного застосування Конституції і законів України слід виходити з того, що у даному випадку йде мова про неоднакове застосування положень Конституції і законів України у діяльності органів публічної влади певного рівня з питань, що належать до їх предмета відання. Зокрема, згідно із усталеною практикою Конституційного Суду не є неоднозначним застосуванням положень Конституції і законів України судами різних інстанцій чи адміністративними органами різного рівня.

Г) Аргументація правової позиції у справі. При аргументації правової позиції слід виходити з того, що можливі різні варіанти та механізми вирішення цієї ситуації. Можливе моделювання майбутнього рішення у справі можна лише виходячи із аналізу юриспруденції (правових позицій) Конституційного Суду в аналогічних справах. Якщо аналізуються правові позиції адміністративних судів, то необхідно мати на увазі положення ст. 273 КАС, яка зобов'язує дотримуватися правових позицій Вищого адміністративного суду, Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, недотримання якої має наслідком скасування судового рішення.

Таким чином, при написанні юридичного висновку необхідно зробити огляд існуючих судових рішень, які були ухвалені судами з аналогічних справ. Недотримання правил судової юриспруденції може свідчити про необґрунтованість юридичного висновку. Якщо складається висновок у справі, що належить до предмета відання Конституційного Суду, необхідно навести переконливі аргументи щодо нової правової позиції. У такому випадку студент, який написав такий юридичний висновок, повинен застосувати динамічну методику тлумачення правових норм.

Аргументація правової позиції повинна відображати чітку логічну послідовність: а) якщо вона стосується справи, яка належить до предмета відання Конституційного Суду – положення правових актів, які необхідно інтерпретувати або вирішити їх конституційність, правова позиція Суду в аналогічних справах, конституційні норми і принципи, що підлягають застосуванню; б) якщо справа стосується предмета відання адміністративних судів – фактичні обставини, правові позиції Вищого адміністративного суду та Верховного Суду в аналогічних справах, норми права, що підлягають застосуванню.

Д) Розгорнутий виклад положень юридичного висновку. У цій частині юридичного висновку містяться детальний висновок щодо вирішення юридичної ситуації, що є предметом розгляду адміністративного чи судового органу. Юридичний висновок також повинен містити чіткий механізм виконання рішення, яке можливо буде ухвалено. Автор юридичного висновку, таким чином, повинен попіклуватися про самовиконуваність рішення, яке він пропонує на розсуд сторін чи судового або адміністративного органу.

3. Навички щодо тлумачення конституції

Практичні навички щодо тлумачення конституції має важливе значення як юридичної практики, так і для роботи аналітичних центрів та наукової діяльності. Значення тлумачення правових актів складно переоцінити, оскільки його основне функціональне призначення – забезпечення однакового застосування Конституції і законів України та попередити/мінімізувати владну сваволю.

Необхідність тлумачення зумовлено тим, що закон та інші нормативно-правові акти мають загальний характер і вони не призначені для регулювання конкретних життєвих випадків, а спрямовані на регулювання типової (у абстрактному) вигляді поведінки. Тлумачення зумовлено також складністю передбачення наслідків правової норми, що закріплюється в тексті правового акту (застосування правової норми передбачає певний соціальний контекст). Також об'єктивно правовий акт може містити прогалини, які повинні бути якимось чином подолані, інструментом подолання яких служить зокрема й тлумачення правових норм. Насамкінець, тлумачення є необхідним для подолання деяких недоліків правових актів, пов'язаних із юридичною термінологією, його структурою та формою.

Детально питання тлумачення висвітлюється у підручниках з Теорії держави і права, навчальних посібниках з питань Юридичної герменевтики. Основна увага приділяється характеристиці основних способів тлумачення: граматичного, історичного, системного, телеологічного (цільового), функціонального тощо. Сутність цих способів тлумачення необхідно з'ясувати та вміти застосувати, виходячи із особливостей конкретної проблеми та правової норми, зміст якої необхідно визначити. Разом з тим, необхідно вивчити додаткову літературу щодо проблем тлумачення конституції. Зокрема, заслуговують на увагу праці І. Сліденка та С. Шевчука, які наводяться у Списку рекомендованої літератури наприкінці цього посібника.

При тлумаченні правових норм щодо конкретних проблем конституційного права виявляється, що можна поєднувати ці способи тлумачення в залежності від особливостей цієї ситуації. Відповідно не існує якоїсь ідеальної моделі тлумачення Конституції і законів України, можна обирати лише ту чи іншу методику тлумачення. В залежності від ситуації може застосовуватися догматична та динамічна методики тлумачення, які володіють притаманними їм перевагами та недоліками.

Догматична методика тлумачення має формально-юридичний характер. Застосовуються при ній переважно граматичний, системний способи тлумачення, деякою мірою історичний метод, а також зрідка – телеологічний та функціональний. Сутністю догматичної методики тлумачення є використання «золотого правила» тлумачення, широке застосування правил формальної юридичної логіки, взаємозв'язків між правовими нормами, структурними частинами певного правового акта/правових актів. Застосування історичного способу тлумачення зводиться до з'ясування волі органу, що прийняв правовий акт. Ця методика тлумачення має значення для роз'яснення змісту юридичної термінології, пошуку логічних зв'язків між правовими нормами. Іншими словами догматична методика тлумачення стосується статички права.

Динамічне тлумачення застосовується у ситуації правової невизначеності, коли правове регулювання відстає від соціальної реальності. Це може бути пов'язано із застарілістю законодавства, конфліктом/колізією правових норм, динамічним розвитком суспільних відносин і нездатністю політичних інститутів адекватно вирішувати ці своєрідні правові виклики. Це також може бути пов'язано із обструкцією у парламенті необхідності деяких соціальних реформ, внаслідок чого поточне законодавство не дає адекватної відповіді на питання щодо захисту прав людини й основоположних свобод. Динамічне тлумачення може застосовуватися судовими установами та у доктрині. Таким чином, його сутністю є подолання розриву між положеннями правових актів та практикою його застосування шляхом тлумачення неоднозначних положень законодавства, звертаючись до соціальних цінностей, принципів права, закладених у Конституції України. Досить часто динамічне тлумачення застосовується Європейським Судом з прав людини з метою забезпечення гнучкого застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Також динамічне застосовується

Конституційним Судом України з метою подальшого розвитку змісту положень Конституції України.

При застосуванні методики динамічного тлумачення граматичний та системний спосіб тлумачення має значення для виявлення існуючих проблем, зокрема прогалин у позитивному законодавстві. Тому при його застосуванні насамперед акцентується увага переважно на телеологічній та функціональній способи тлумачення. У такому випадку інтенсивно застосується науковий апарат та доробок конституційної доктрини, принципи конституційного права, які не завжди є позитивно закріплені (наприклад, принцип пропорційності, довірливості, правової визначеності, недопущення владної сваволі, субсидіарності тощо). Досить часто при динамічному тлумаченні використовується історичний спосіб тлумачення для того, щоб з'ясувати особливості еволюції певного конституційного інституту, принципу, норми у контексті розвитку соціальних, політичних чи владних інститутів.

Динамічне тлумачення має важливе значення для розвитку змісту таких абстрактних конституційних положень, як правова соціальна демократична держава, гідність людини, свобода, справедливість, поділ влади тощо. Важливе значення динамічного тлумачення має при визначенні меж суб'єктивного права особи, яке визначається судом виходячи із загальних критеріїв, визначених у Конституції і законах України (верховенство прав і свобод людини, пряма дія Конституції, пропорційність, національна безпека, громадський порядок, права і свободи інших людей, незалежність та неупередженість правосуддя, моральність населення тощо).

Конформне тлумачення конституції (*verfassungskonforme Interpretation/Auslegung, consistent interpretation, la sentence interpretative, reserves d'interpretation*) полягає у обранні компромісного варіанта інтерпретації конституційних норм, за яким навіть у випадку виявлення неконституційності положень правового акта, що є предметом конституційного контролю, він визнається чинним у частині, в якій він відповідає конституційним принципам і нормам. Це трапляється у випадках, коли інтерпретоване положення правового акту викликає неоднозначне тлумачення і виходячи із конкретної юридичної ситуації йому надається тлумачення виключно у контексті конституційних принципів і норм. Надалі орган конституційної юстиції не бере до уваги положення правового акта, які є сумнівними з точки зору його конституційності. Відповідно до засад конституційно-конформного тлумачення, закон не можна визнавати нечинним (неконституційним), якщо його можна тлумачити як такий, що відповідає конституції.

Міжнародно-конформний метод тлумачення Конституції України полягає у наповненні її положень змістом виходячи з міжнародних договорів і практики їх тлумачення у діяльності судових та інших юрисдикційних міжнародних установ у разі недостатності правового регулювання (суперечності, неповноти тощо) на рівні національного законодавства. Конституційним Судом України тут сформульовано два підходи: 1) принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів (рішення № 2-рп/2016) та 2) застосування міжнародного права у контексті якості захисту конституційно гарантованих прав і свобод (рішення № 1-р/2019).